

PLATÓN

SZÓKRATÉSZ HALÁLA

(Phaidón, LXIII.-LXVII.)

LXIII. ... Erősítgetni, hogy mindez pontosan így van, ahogyan én előadtam, nem illik értelmes emberhez; hogy azonban vagy így, vagy ilyenformán áll a dolog lelkünkkel és otthonaival, minthogy maga a lélek halhatatlannak látszik, azt úgy hiszem illő is, méltó is az embernek megkockáztatnia, hogy higgye; hiszen szép ez a kockáztatás, s az ilyesmibe szinte bele kell bővölnünk magunkat: ezért nyújtom én is már régóta ilyen hosszúra ezt a mesét. Jó reménységgel lehet tehát lelkét illetően minden olyan ember, aki életében a test gyönyöreivel és ékesítéseivel, mint amelyek számára idegenek, semmit sem törődött, s úgy gondolta, hogy ezek csak több bajt hoznak magukkal: s a tanulással fáradozott, meg avval, hogy a lelkét ékesítse, méghozzá nem idegen, hanem hozzáillő ékességgel, mértékletességgel, igazságossággal, bátorsággal, szabadsággal és igazsággal - és így várja a Hádészba utazást, hogy elindulhasson, mikor a végzet szólítja. Ti is -- mondta -- Szimmiász és Kebész és ti többiek, egyenként útnak indultok majd egykor; engem azonban, amint a tragédiaköltő mondaná, már most hív a végzet, s itt van már az ideje, hogy fürdeni menjek; azt hiszem, jobb, ha megfürdöm, s úgy iszom meg a mérget és nem adok dolgot az asszonyoknak, hogy holttestemet mossák.

LXIV. Miután beszédét befejezte, Kritón így szólt hozzá: "Jól van, Szókratész; de hát milyen utasítást adsz ezeknek vagy nekem, gyermekeidet, vagy bármi mást illetően, amit ha megteszünk, leginkább kedvedre teszünk?" "Csak azt mondhatom, Kritónom, -- felelte -- amit mindig mondogatok, semmi újabbat: hogy ha magatokkal törődtök, akkor nekem is, az enyéimnek is, meg magatoknak is szolgálatot tesztek, bármit tesztek is, még akkor is, ha most nem adjátok rá a szavakat: de ha magatokkal nem törődtök, és nem akartok a most mondottaknak meg régebbi megbeszéléseinknek mintegy a nyomán haladva élni, akkor, bárha most buzgón helyezeltek, semmi értéke sem lesz a tetteiteknek." "Gondolni fogunk rá, -- szólt Kritón -- hogy úgy éljünk; de hát milyen módon temessük el?" "Amilyen módon akartok, -- válaszolta -- ha ugyan megfoghattok és el nem szököm tőletek." S ekkor csendesén elmosolyodott s ránk tekintve így szólt: "Nem tudom Kritónnal elhíttetni, barátaim, hogy én az a Szókratész vagyok, aki itt beszélgetek s tisztázom sorban, amiről csak szó esik; hanem azt hiszi, hogy az vagyok, akit nemsokára mint holttestet fog látni, és azért kérdez, hogyan temessen el. Amit pedig annyi ideig olyan hosszan fejtegettem, hogy miután kiiszom a mérget, nem maradok veletek, hanem átköltözöm a boldogok bizonyos hazájába, azt, úgy látszik, hiába mondtam neki, mintha csupán vigasztalni akartalak volna vele benneteket és magamat. Kezeskedjete hát értem Kritónnál -- folytatta -- mégpedig ellenkező módon, mint ahogyan ő kezeskedett értem a bírák előtt. Ő ugyanis arról kezeskedett, hogy itt maradok; ti pedig kezeskedjete arról, hogy bizony nem maradok itt, miután meghaltam, hanem elmegyek és elköltözöm; hogy könnyebben viselje el Kritón és ne szomorkodjék miattam, mikor látja, amint testemet elégetik vagy elássák, mintha valami szörnyűséget szenvednék el -- és ne is mondja a temetésen, hogy Szókratészt teríti ki, vagy őt kíséri ki, vagy őt temeti el. Mert jól tudd meg, -- szólt -- kedves Kritón, hogy a helytelen kifejezés nemcsak önmagában hibás, hanem bizonyos rossz hatással van a lelkekre is. Hát légy csak bátor és mondd azt, hogy a testemet temeted el, azt pedig temesd el úgy, ahogyan neked tetszik és ahogyan a legillendőbbnek gondolod."

LXV. Így szólván felállt s egy benyílóba ment, hogy megfürödjék, Kritón követte, minket pedig arra kért, hogy várjunk. Várakoztunk hát s egymással beszélgettünk a mondottakról s vizsgálgattuk azokat, azután a bennünket ért szerencsétlenséget tárgyaltuk, mert igazán úgy éreztük, mintha csak apánktól foszتانának meg bennünket, s hátralevő életünket árvaságban kellene töltenünk. Miután megfürdött, odahozták a gyermekeit is -- két kis

fia volt és egy már nagyobb -- és a házához tartozó asszonyok is megérkeztek; ő Kritón jelenlétében beszélt velük, néhány utasítást adott nekik, azután az asszonyokat és gyermekeket elküldte, ő maga pedig visszatért közénk. Ekkor már közel jártunk a napnyugtához, mert hosszú időt töltött odabenn. Mikor kijött, leült közibénk a fürdő után, de nem sokat társaloghattunk, mert belépett a tizenegyek szolgája és elébe állva így szólt: "Szókratész, teveled bizonyára nem járok úgy, mint a többiekkel, akik rám haragusznak és engem átkoznak, mikor az előljárók parancsára felszólítom őket, hogy igyák meg a mérget. Téged ez alatt az egész idő alatt úgy ismertelek meg, mint a legnemesebb, legszelídebb és legderékabb embert mindazok közül, akik valaha idejutottak, és valóban, most is jól tudom, hogy nem énrám fogsz neheztelni, hanem azokra - hiszen tudod, kik azok -- akik hibásak. Most pedig, hiszen tudod mit jöttem jelenteni, isten áldjon és kísérelj meg mennél könnyebben elviselni, ami elkerülhetetlen." S ezzel könnyekre fakadva sarkon fordult és kiment. Szókratész pedig feltekintve rá, így szólt: "Isten áldjon téged is; úgy teszek, ahogyan mondtad." Majd felénk fordult és ezt mondta: "Milyen udvarias ez az ember; itt tartózkodásom egész ideje alatt mindig látogatott, olykor beszélgetett is velem, igazán nagyon derék emberként viselkedett; lám most is milyen nemesen megsirat engem. Hanem rajta hát, Kritón, engedelmeskedjünk neki, hozza be valaki a mérget, ha már ki van sajtolva; ha nincs, készítse el az ember." "De úgy látom, Szókratész, -- szólt Kritón -- hogy a nap még a hegyek fölött van és még nem bukott le. És tudom, hogy mások is csak nagyon későn isszák ki a felszólítás után, s előbb lakomáznak meg iddogálnak jócskán, s néhányan még azokkal is együtt vannak, akikre akkor vágyakoznak. Tehát csak ne siess; van még idő." Szókratész így felelt: "Természetesen cselekszenek így azok, Kritónom, akikről te beszélsz, mert ők azt hiszik, nyernek valamit, ha így cselekszenek, és én is egészen természetesen nem fogok így cselekedni; mert azt hiszem, semmit sem nyerek vele, ha a mérget egy kevéssel később iszom meg, csak annyit, hogy nevetségessé válok önmagam előtt, amiért úgy hozzátapadok az élethez és fukarkodom vele, mikor már nincs is. Csak menj, -- mondta -- fogadj szót és ne tégy másképp."

LXVI. Kritón ezt hallva, intett a közelben álló fiúnak. A fiú kiment és hosszú ideig maradt odakint, aztán bevezette azt az embert, akinek át kellett adnia a mérget, melyet egy csészében már kisajtoltan magával hozott. Mikor Szókratész meglátta az embert, így szólt hozzá: "Hát derék barátom, -- hiszen te értesz ehhez -- mit kell tennem?" "Semmi egyebet, -- felelte az -- csak idd ki és járkálj, míg a lábad el nem nehezedik, azután feküdj le; így majd magától is hat." Ezzel átnyújtotta a csészét Szókratésznek; ő pedig átvette, egészen derülten, Ekhekratész, és sem nem remegett, sem nem látszott az arcszínén vagy arcvonásain semmi változás, hanem, mint szokta, erősen szeme közé nézve az embernek, így szólt: "Mit szólsz, áldozhat-e valaki ebből az italból, ha akar? Lehet, vagy nem?" "Csak annyit sajtolunk belőle, Szókratész, -- felelt az -- amennyiről úgy gondoljuk, hogy megfelel a mértéknek." "Értem, -- szólt ő -- de fohászodni csak szabad az istenekhez és kell is -- hogy a mi innen odaátra való elköltözésünk szerencsés legyen; ezért hát íme fohászodom is, hogy az legyen." S mikor ezt mondta, szájához emelte a kelyhet és nagyon nyugodtan, könnyedén kiitta. Mindeddig legtöbben valahogyan csak vissza tudtuk tartani könnyeinket, de mikor láttuk, hogy issza és hogy már ki is itta, már nem tudtuk, hanem magamnak is nagy erővel és feltartóztathatatlanul előtörtek a könnyeim, úgy hogy elfedve arcomat sirattam meg magamat: mert hiszen nem is őt, hanem a magam balsorsát sirattam, amiért ilyen barátot veszítettem el. Kritón már énelöttem, minthogy nem tudta visszafojtani sírását, félreállt. Apollodórosz pedig már azelőtt is szüntelenül sírt és most hangosan felzokogott, sírva és méltatlankodva, s mindannyiunkat megindított, kivéve magát Szókratészt. Ő így szólt: "Mit miveltek, ti különös emberek! Hiszen leginkább azért küldtem el az asszonyokat, hogy ne haszontalankodjanak így; mert úgy hallottam, hogy csendben kell meghalni. Maradjatok hát nyugodtak és erősítsétek meg magatokat." Mi ezt hallva elszégyelltük magunkat és visszatartottuk a sírást. Ő pedig egy ideig járkált, majd miután megjegyezte, hogy a lába elnehezedik, hanyatt feküdt; így utasította ugyanis az ember; s ugyanaz az ember, aki a mérget adta, meg is tapogatta

a testét, időről időre megvizsgálta lábát és lábszárát, azután erősen megnyomva lábát, megkérdezte, érzi-e még? Ő azt felelte, hogy nem; azután lábszárát nyomta meg az ember, és így fölfelé haladva, megmutatta nekünk hogyan hűl és merevedik. Azután ő maga is megtapogatta magát, s közölte velünk, hogy ha szívéig ér, elköltözik. Már csaknem a köldökéig kihűlt, mikor kitakarva magát -- mert idáig be volt takarva -- így szólt, és ez volt végső szózata: "Kritón, Aszklépiosznak kakassal tartozunk: adjátok meg neki és el ne feledjétek." "Meglesz, -- felelte Kirtón -- de gondold meg, van-e még más mondanivalód." De erre a kérdésre ő már nem válaszolt, hanem kis idő múlva megrázkódott, és az ember kitakarta, s tekintete már megtört; Kritón ezt látva, lezárta száját és szemét.

LXVII. Íme Ekhekratész, ez volt a vége a mi barátunknak, annak a férfiúnak, akiről elmondhatjuk, hogy mindazok között, akiket akkor ismertünk, a legderekabb volt és máskülönben is a legbölcsebb és legigazságosabb.